

De egenmäktiga gudarnas död och debattens återfödelse

- Den svenska debatten om gen-och bioteknik
på 2000-talet

Eudoxas Rapportserie nummer 3

Eudoxas Rapportserie nummer 3: De egenmäktiga gudarnas död och debattens återfödelse

Skrivits av Alexander Sanchez & Waldemar Ingdahl

Eudoxas Rapportserie är en serie av rapporter utgivna av tankesmedjan Eudoxa. De behandlar frågor vi ser som aktuella i vår samtid eller i en nära framtid. I dessa rapporter vill vi utveckla många av våra tankar om hur naturvetenskapliga framsteg och tekniska innovationer påverkar samhället. Vi vill finna nya infallsvinklar och ta upp viktiga frågor vi inte finner får tillräckligt med utrymme i dagens debatt.

*Eudoxa AB
Sveavägen 133
113 46 Stockholm
Sweden
0883 8773
www.eudoxa.se*

Copyright © 2003 av Tankesmedjan Eudoxa AB

ISSN 1652-0777

Innehåll

<i>Innehåll</i>	1
<i>Om tankesmedjan Eudoxa</i>	2
<i>Sammanfattning</i>	2
<i>Introduktion</i>	2
<i>Metod</i>	3
<i>Den smala debatten på 1900-talet</i>	3
<i>Stamcellsdebatten, ett lackmustest på debatten</i>	5
<i>Vetenskapsrådets rapport</i>	6
<i>Rapporteringen av händelsen</i>	7
<i>Den nationella stoltheten</i>	13
<i>Pengarna får inte styra</i>	15
<i>Kampen mot "fundamentalisterna"</i>	17
<i>Forskarnas syn -- grundforskning istället för spetsforskning</i>	22
<i>Filosoferna kommer in i debatten</i>	23
<i>Som man bäddar får man ligga</i>	26
<i>En teknokalyps som vände debatten</i>	30
<i>Den sista människan slår tillbaka</i>	31
<i>Bortom de egenmäktiga gudarna</i>	33
<i>Litteratur</i>	34

Om tankesmedjan Eudoxa

Eudoxa är en partipolitiskt oberoende tankesmedja med säte i Stockholm. Dess huvudsakliga syfte är att förklara den hur nya teknologier påverkar samhället genom att integrera liberala idéer med de dynamistiska tankarna om experiment, innovation och decentralisering.

Vi arbetar för ett mångfaldigt samhälle grundat på en stark moralisk bas av individens rättigheter, där individen har rätt att använda modern teknik och medicin efter urval av sina egna värderingar. Vi anser att dessa grundvalar främjar tolerans och acceptans även vilket gagnar samhället som helhet. Inspirationen för vår vision är en övertygelse i individuell frihet, fri företagsamhet, en demokratisk begränsad statsmakt och att idéer har en djup påverkan på samhället.

Eudoxa har för närvarande personal som arbetar i Stockholm och i Kansas City, USA vilket ger tillfälle att följa både den europeiska och amerikanska debatten för att förena de bästa delarna av dem.

Sammanfattning

Med avstamp från boken "Som egenmäktiga gudar. Den svenska debatten om gen- och bioteknik på 1970- och 80-talen" studerar Waldemar Ingdahl och Alexander Sanchez vilka vändningar som gen- och bioteknikdebatten har tagit på senare tid. De undersöker problematiken med att moderniteten rört sig från en substansiellt rationell diskussion om gentekniken mot en formellt rationell diskussion. Utifrån detta studerar de sedan hur debatten om stamcellsforskningen i Sverige fördes i december 2001 i de stora dagstidningarna och kan där konstatera att den primärt formellt rationella utgångspunkten inte ledde till en förnyelse av diskussionen. De jämför sedan detta med den debatt som uppstått utomlands sedan år 2000 och konstaterar att möjligheten finns även i Sverige för att debatten återigen går mot ett substansiellt rationellt samtal, med stor påverkan på samhället och synen på människan.

Introduktion

År 2002 gav vi på tankesmedjan Eudoxa ut boken "*Som egenmäktiga gudar. Den svenska debatten om gen- och bioteknik på 1970- och 80-talen*" på Timbro förlag. I den boken granskade vi hur den tidiga debatten artat sig och de idéströmningar den följde. Även om vi på Eudoxa försökte att se framåt i den boken så låg huvuddelen av arbetet på att förstå hur debatten grundlades, och därför så var vi rätt försiktiga med att skildra hur debatten ser ut i dag på det tidiga 2000-talet. Många av våra läsare har efteråt hört av sig och ställt oss frågor som "men hur gick det sedan?", "vilka aktörer är viktiga idag?", "hur kan debatten se ut i framtiden?". Därför har vi på tankesmedjan Eudoxa beslutat oss att skriva denna rapport, en slags mycket fristående fortsättning på "*Som egenmäktiga gudar*", där vi uppdaterar de frågor vi

ställde då: beror dagens farhågor om gentekniken på bristande kunskaper- eller på värderingar som tar avstånd från gentekniken? Ger vi gentekniken en ärlig chans?

Metod

I rapporten "De egenmäktiga gudarnas död och debattens början" så utforskas den svenska gen- och bioteknikdebatten med en diskussion om debattens natur, och strukturella problem som kan ses i den. Denna illustreras med en medieanalys av en mycket uppmärksam debatt: den om stamcellsforskningen som skedde främst under december månad år 2001. Få andra debatter inom området har förts i ett så offentligt ljus som just debatten om stamcellsforskning under 2001, därför såg vi den som särskilt signifikativ.

Genom en kvalitativ studie har vi sökt efter viktiga tidningsartiklar som visat exempel på hur nyhetsrapporteringen sett ut i ett avgörande skede, och hur debatten utvecklats sedan dess. Genom att göra en djupare analys av ett mer begränsat urval av artiklar söker vi sedan svar på vilka mönster man kunde se i medias rapportering: sköttes den genom nyhetsrapporteringen eller genom ledare och debattsidor? Kunde man uppfatta att vissa teman återkom i rapporteringen och debatten? Vad sade detta om det svenska debattklimatets natur?

Vi undersöker sedan vilka förändringar som kan ses i den internationella debatten (främst den amerikanska) och hur dessa eventuellt kan påverka det svenska debattklimatet.

Den smala debatten på 1900-talet

Gentekniken har under det senaste årtiondet gjort stora framsteg. I dag börjar vi se de konkreta applikationerna av det som under 1970- och 80-talen bara var teorier och mer eller mindre välgrundade spekulationer. Inom bl.a. sjukvård, läkemedelsindustri och jordbruk börjar den bli en integrerad del av verksamheten, och även genmodifiering av människor diskuteras som en snart realitet. För inte så länge sedan kunde samhället tillåta sig lyxen att relegera frågor om genteknik och bioetik till att vara tämligen akademiska, just därför att tillräcklig kunskap och påverkan från tekniken i vardagen inte fanns. Den tiden är förbi.

Om debatten om gen- och bioteknik skall kunna ge oss vägledning för tänkbara och önskvärda målsättningar för hur tekniken skall användas får den inte begränsas för att gynna något särintresse i samhället.

Det är svårt att delta i debatten om gen- och bioteknik. Dels så krävs tämligen avancerade kunskaper i biologi, dels tillkommer etikens komplikationer. Ett exempel på de svåra frågor som ställs är om vi verkligen vill med genteknikens hjälp åtgärda ärftliga sjukdomar, även om vi därmed radkalt ändrar på vår syn av den mänskliga naturen.

I boken "Som egenmäktiga gudar" (Sandberg, Sanchez & Ingdahl, 2002) återupptas tanken på den s.k. Harvardmodellen från 1976 som ett sätt att involvera allmänheten i beslutsfattandet om bioetiska frågor. Men, även där kan man konstatera att expertis kommer att behövas för att hjälpa medborgarkommittéerna i sitt arbete. Vad skall dessa experter ta upp för frågor?

Allmänhetens inställning i dag formas av en yrkeskårs diskussioner, där en hård gallringsprocess sker av vem som får uttala sig i frågan (Foucault 1993). Denna yrkeskår präglas av en allt snävare professionalisering. Problemet är att denna debatterande yrkeskår inte längre kan debattera på ett sätt som för de för allmänheten relevanta frågorna framåt.

Egentligen aktualiserar genteknikdebatten ett stort behov av att diskutera relationerna mellan teknik, natur och människa. Den "tjocka" debatt som fördes under 1970-talet har i.o.m. professionaliseringen ersatts av en "tunnare" och ytligare debatt. Inom de vida ramar som gavs av den "tjocka" debatten kunde man diskutera frågor om gentekniken låg i linje med Guds vilja, om den relaterade till ett nytt människoideal, om den frigjorde mänskligheten, om den befrämjade eller motverkade de fria viljan, om den ändrade vår syn på det goda livet o.s.v.

Men då man vid Asilomarkkonferensen 1975 avsiktligt avförde de etiska frågorna från agendan, för att undvika splittring och handlingsförlamning, och producera ett internt regelverk för genteknikforskningen, så förtunnades samtalet.

Det var den tyske sociologen Max Weber som först tog upp tanken att en formell rationalitet ersätter en substansiell rationalitet i det moderna offentliga samtalet (Evans 2002). Det substansiellt rationella resonemanget i det här sammanhanget frågar om gentekniken är konsistent med vissa slutgiltiga mål och värden; medel och mål diskuteras tillsammans. Den formella rationaliteten utmärks istället av att man beräknar ett handlingsmönsters effektivitet i att uppnå redan uppställda mål. Den substansiella rationaliteten är "tjock", den formella är "tunn".

Denna förändring mot en "tunnare" debatt hävdas ofta vara naturlig för en kontroversiell debatt om en komplicerad fråga. Den "tunna" debattens språk passar bättre in i pluralistiska samhällen, där värdeladdade frågor måste debatteras med neutrala termer för att uppnå en samsyn. Strävan efter ändamålsenlighet, kostnadseffektivitet o.s.v. gör det substansiellt rationella samtalet olämpligt för de kvantifierade etiska kalkyler som präglar moderniteten. Därför begränsas de flesta diskussioner om mål för gentekniken i dag till snäva diskussioner om autonomi, instrumentell nytta, rättvisa och att inte orsaka skada.

Det finns dock skäl att avvisa dessa förklaringar (Evans 2002). Debatten smalnade inte av på allmänhetens initiativ, eller genom abstrakta processer inneboende i samhällsdebatten. Avsmalningen gynnar konkret vissa särintressen. Det behövs inga konspirationsteorier för att förklara detta, bara en förståelse om att varje grupp av debattörer vill vara kvar i samtalet, och att somliga professioner har förmått manövrera sig till ett övertag. Vinnarna blev den nya profession av bioetiker som

kunde förse forskningskommittéerna med just en "tunn" debatt, utifrån vilken man kunde fatta begränsade och tydliga beslut om policy. Genom att samtalet hänfördes till bioetik, snarare än etik i allmänhet, blev det inte föremål för en bredare samhällsdebatt där även t.ex. fria intellektuella, filosofer och forskare kunde delta. Då blir det också svårt att ta upp nya frågeställningar och målsättningar i debatten, eftersom de i så fall måste relateras till andra discipliner. Då krävs korskompentens mellan humaniora och naturvetenskap snarare än snäv specialisering.

De bioetiska utredningar som har gjorts har eftersträvat konsensus; i möjligaste mån har man undvikit värdekonflikter och istället fokuserat på de antal mål som kan vara gemensamma för alla parter. Blotta existensen av regleringar har en lugnande effekt på debatten, oavsett regleringarnas faktiska innehåll (Sandberg, Sanchez & Ingdahl 2002). Detta handfasta resultat i form av regelverk skänker i sin tur en legitimitet åt konsensus, då den verkar producera konkreta resultat, men man avhänder sig därmed alla möjligheter att diskutera de grundläggande frågorna kring gen- och biotekniken. Dessa stämplas som irrationella, då det finns en farhåga att debatten annars inte skulle finnas kvar i dagens teknisk-administrativa samhällsdebatt. Debatter slås ofta om samma utrymme och resurser i offentligheten, och en debatt som inte kan hänföras till det dominerande synsättets terminologi och mål kommer att avföras från dagordningen.

En av de stora globala debatterna om gen- och bioteknik var naturligtvis det klonade fåret Dollys födelse 1997. Här gavs ett synligt exempel på vad den nya tekniken kunde göra, ett bråkande faktum för att gentekniken var här. Debatten blev då ofta problematisk. Visst var Dolly ett mycket konkret exempel, men ännu fortfarande något experimentellt, och som snabbt dränktes i en moralpanik med förbud mot reproduktiv kloning. Det fanns en del intressanta exempel på hur forskare och filosofer tog upp frågor om medel och mål för kloningen (Nilsson 1997), men debatten avstannade i och med det kraftiga avståndstagandena från officiellt håll (bl.a. Oviedodeklarationen) och att kloningen hädanefter användes för djur. Det verkade saknas en tillräckligt viktig applikation, som kunde påverka många människors öden genom kloningen. En sådan skulle komma genom den s.k. terapeutiska kloningen. Över hela världen startade en debatt om stamcellsforskningen.

Stamcellsdebatten, ett lackmustest på debatten

Debatten om bioteknik har pågått länge i massmedia. Under slutet av år 2001 intensifierades den i samband med att många statliga verk och etiska kommittéer utkom med rekommendationer för stamcellsforskningen. Bland de institutioner som lämnade fram sådana rekommendationer var Statens Medicinetiska Råd, de olika statliga forskningsämnesråden och det under föregående år bildade Vetenskapsrådet.

Vetenskapsrådets rekommendationer var de som rönte störst mediauppmärksamhet, och utbildningsminister Thomas Östros sade han avvaktade med sin mening tills dess att detta råd lämnat sin rekommendation. Sålunda fanns det god anledning att analysera mediadebatten runt rekommendationen. Avslutade Vetenskapsrådets rapport debatten på ett nöjaktigt sätt och främjade den vidare debatt?

Vetenskapsrådets rapport

Vetenskapsrådets rapport "Etiska riktlinjer för stamcells forskning" kom ut den 4 december 2001. Man hade valt att göra en tvärvetenskaplig bedömning genom att tillfråga de underställda ämnesråden, även om beslutet skedde centralt. Rådet bidrog till att skapa en debatt genom att under sommaren offentliggöra förslaget från etiknämnden. Detta föranledde debattinlägg i media från de kristdemokratiska riksdagsmännen Alf Svensson och Per Landgren där de problematiserade frågan, vilket i sin tur stimulerade en bitvis hetsig debatt i media om stamcells forskningen som fortsatte under sommaren och hösten. Denna debatts innehåll och struktur liknade i mycket debatten kring rapportens offentliggörande.

Rapporten bestod av en genomgång av den nuvarande forskningen och tänkbara tillämpningar, det nuvarande rättsläget och ansvariga organisationer, grunder för bioetisk bedömning, etiska frågor kring stamcells forskningen och slutligen rådets övervägande.

Det var framför allt genomgången av tänkbara etiska frågor som tog stort utrymme, även om det är märkbart att de flesta nyhetsartiklar som rapporten föranledde snarast citerade redogörelsen för stamcells forskningen och rådets överväganden. De etiska frågorna låg nära de frågor som togs upp under sommarens och höstens debatter. Det är värt att notera att debatten om när människolivet börjar föga avspeglas här: rådet utgick från att stamcells forskning på embryonala celler indirekt har prövats genom de nuvarande lagarna om användning av aborterade foster och användning av vävnad, och tog därmed ingen ställning till denna annars infekterade fråga. Rådet framhöll behovet av en konsensus syn när det gäller värdefrågor. På samma sett förefaller slutsatsernas grund ligga mer inom en konsensus än inom ett sammanhållet värderingsystem.

Rådets slutsats var att användning av stamceller från aborterade foster och överblivna embryon vid provrörsbefruktning är godtagbara, medan man tog avstånd från skapandet av embryon från äggceller och spermier för forskningsändamål. Dessutom ansåg rådet att skapande av embryon genom kärnöverföring kan vara etiskt försvarbart, men att detta förutsätter att Sverige söker ett undantag från Europarådets konvention om mänskliga rättigheter och biomedicin.

Rapporteringen av händelsen

I rapporteringen av händelsen tog de flesta tidningar upp det material som Vetenskapsrådet gett ut i sin pressrelease. Artiklarna var fokuserade på reportrarnas återgivningar av ett mindre antal beslutsfattares uttalanden, på beskrivningar om vad stamcellsforskning är och på att ta upp meningsskillnader inom dagspolitiken. Nyhetsrapporteringen styrdes ofta av hur de stora redaktionerna i Stockholm tog upp frågorna. Därför har vi främst tagit upp den nyhetsrapportering som Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet gjorde.

Svenska Dagbladet Nyheter, 4 december 2001

Forskare får använda överblivna embryon av Inger Atterstam

Artikeln klargör att Vetenskapsrådet gör samma ställningstagande som de lokala etikkommittéerna vid Huddinge sjukhus och Sahlgrenska i Göteborg. Däremot pekar man på att det kommer att förbjudas att skapa embryon enbart för forskning, samt terapeutisk kloning. Alla stamcells försök måste godkännas av etiska kommittéer och får ej utnyttjas kommersiellt. Sålunda ses inte presentationen som en nyhet. Istället presenteras Vetenskapsrådet för läsarna, dagen innan rapporten skall släppas:

Munkavle. Ordförande mörklade "het potatis"

är ingressen. Det ger intryck att något dramatiskt skall avslöjas om Vetenskapsrådet. De beslutar om:

... den just nu mest uppmärksammade och kontroversiella medicinska och etiska frågan i hela västvärlden.

Bilden av spänningar inom Vetenskapsrådet förmedlas av artikeln:

Men ställningstagandet till stamcellsforskningen är uppenbart en så het potatis att det orsakat den första rejäla krisen i den nya myndighetens korta historia. Resultatet blev en total mörkläggning av frågan under hela måndagen.

Order utgick från Vetenskapsrådets ordförande Bengt Westerberg, att ingen ledamot fick uttala sig, inte ens Aftonbladets Helle Klein, påpekas det. Man menar att det finns samarbetsproblem med ämnesråden inom de vetenskapliga disciplinerna. Detta var...

... den första värdeämätaren... där för första gången forskare från samtliga vetenskapliga områden från historia till mikrobiologi ska försöka komma överrens.

Frågan hade utretts av medicinämnesrådets egen etiska kommitté och de skulle även i fortsättningen ha skött frågan efter den politiska debattens utveckling efter sommaren. Vetenskapsrådets biträdande generaldirektör juristprofessorn Madeleine Leijonhufvud tog över frågan från medicinarna. I artikeln tas det upp att hon är starkt kritisk till embryoanvändning, och krävde att ytterligare utredning om juridiska aspekter och andra ämnesråd skulle höras. En arbetsgrupp hon själv ledde tog över och kopplade aldrig in den just bildade etik-kommittén vid Vetenskapsrådet. Motsättningarna sägs ha ökat med tiden:

Vi har behandlats som mindre vetande, säger en av de inblandade medicinarna till SvD.

Ämnesråden naturvetenskap och teknikvetenskap gjorde utspel för att tillåta terapeutisk kloning, men internt inom dessa ämnesråd var man också oeniga. Sommarens politiska debatt vände dock efter att kristdemokraterna gått med på embryonal stamcells forskning:

Ställningskriget mellan de olika forskarna inom Vetenskapsrådet kanske blir svårare att överbrygga.

Summan av artikeln blir bilden av ett nybildat verks första vändor, under dess första svåra beslut, där motstridiga intressen kämpar om hur arbetet skall skötas, och där man inte verkar ha sina prioriteringar klara.

Till artikeln hör en illustration, "Stamceller- kontroversiellt hopp om bot", som källa anges Vetenskapsrådet. På illustrationen visas hur stamceller produceras och kan användas, med embryoniska stamceller från en kvinna och kärnöverföring från en man. Avbildandet av en man och en kvinna leder tankarna till en könlig förökning, och därmed också till reproduktiv kloning. Skillnaden terapeutisk och reproduktiv kloning blir ibland vag i nyhetsrapporteringen.

Okänd myndighet skapad av utbildningsministern av Inger Atterstam

Även denna artikel bekräftar synen på Vetenskapsrådet som en otydlig myndighet som måste presenteras ingående. Thomas Östros skulle effektivisera fördelningen av regeringens anslag till forskningen. Men det blev...

... en ny gemensam organisation som inte är helt lättgenomskådlig, inte ens för de forskare som är direkt berörda.

Organisationen uppgift anges med

Forskningsråden delar ut pengar inom sina respektive områden, denna intrikata uppgift skötts (sic) alltså inte av det övergripande Vetenskapsrådet.

Den ekonomiska styrningen sker inte centralt, utan av "respektive råd":

Det är ingen hemlighet att den nya myndigheten haft svåra inkörningsproblem bland annat när det gäller maktfördelningen.

Valen av forskarrepresentanter till:

...de många olika styrelserna har också kritiserats för toppstyrning.

Fotografier på styrelsens medlemmar finns också med, för att visa vilka dessa är och förtydliga för läsaren.

Beslut öppnar för terapeutisk kloning av Anna- Lena Haverdahl

Här visas forskarnas syn på frågan. Professor Lars Hamberger vid Sahlgrenska sjukhuset intervjuas. Hans svar är försiktiga:

Jag tror att rådet kommer att säga ja till denna typ av forskning, i vissa fall och på vissa villkor.

Ett kanske inte så klagörande svar, men fullt förståeligt med tanke på vad han säger senare i artikeln. Reportern utvecklar Hambergers syn:

Det är möjligt att han önsketänker men han tycker sig se en glidning i opinionen till förmån för terapeutisk kloning.

Det skulle gynna forskarna, och...

Jag tycker att det vore oetiskt att säga kategoriskt nej till sådan forskning, framhåller han.

Det är faktiskt forskaren som tar upp etiken i intervjun. Detta är en förändring som har skett på senare tid, då forskarnas arbete numer kontinuerligt granskas av etiska kommittéer. Stora patientgrupper skulle kunna ha nytta av sådan forskning, slår professorn fast. Men det är långt tid kvar till de ordentliga genombrotten:

Vi är på väg mot en revolution inom medicinen men vi får inte vara för optimistiska vad beträffar tiden, säger Lars Hamberger.

Hambergers vaghet beror på att detta är fråga om grundforskning, inte spetsforskning. I artikeln anger han att man i dag inte vet hur man slår av och på stamcellerna så att de inte överaktiveras och bildar tumörceller! Men intervjun verkar vara gjord utifrån en syn där distinktionen mellan grundforskning och spetsforskning inte är tydlig, vilket ofta drabbar debatten.

På bilden som illustrerar artikeln finns ett laboratorium. Där finns professor Hamberger centralt i rummet och i förgrunden stamcellsforskaren Thorir Hardarson. Det är tydligt att Hamberger skildras som vetenskaplig auktoritet, men

främst i blickfånget kommer det stora mikroskopet, symbolen för att här sker vetenskap.

Kd byter fot om stamceller av Fredrik Mellgren

Artikeln tar upp att kd har tidigare som enda parti varit kritiskt till att godkänna embryonal stamcells forskning, regeringen ser dock stora möjligheter för forskningen:

Det är en stor seger för förnuftet att kristdemokraterna nu vill se möjligheterna med forskningen, säger utbildningsministern Thomas Östros.

Men, Chatrine Pålsson, riksdagsledamot för kristdemokraterna och talesman i medicin- etiska frågor, menar att partiet inte bytt åsikt i frågan:

Vi har ju inte bestämt oss förrän nu. Däremot har vi medvetet problematiserat frågan och visat att den innehåller ett etiskt dilemma. Vi misstror inte forskarna, men man kan därför inte säga ja till allt. Några regler måste finnas.

Svaret som ges pekar på att en reträtt skett men att partiet inte ändrat sig så radikalt sedan tidigare ståndpunkt.

DN vetenskap, 5 december 2001

Ja till kloning av embryon av Karin Bojs

Nu när rapporten släppts konstateras det att även terapeutisk kloning ges godkännande av Vetenskapsrådet. Det är radikalt menas det...

MEN FÖRST krävs att Sverige skaffar sig ett undantag i en Europarådskonvention om mänskliga rättigheter och biomedicin, där det står att embryon inte får skapas för forskningsändamål.

Problemet är dock att...

I dag är svensk lag oklar på denna punkt. Det måste också bli tydligare formulerat att embryon inte får säljas i vinningssyfte.

Återigen förekommer professor Lars Hamberger. Även i DN- intervjun visar han återhållsamhet. Det kommer inte att bli så stora behov på det här stadiet av grundforskning.

-En fyra fem ägg i veckan skulle vara lagom till att börja med. Fler embryon hinner vi inte ta hand om. Och så många ägg kan man från de 8000 provrörsbehandlingar som görs i Sverige varje år.

Detta då frågan om varifrån de mänskliga ägg som behövs för embryonal stamcells forskning skall tas. Även här spelar det stor roll att forskningen är i sitt grundstadium.

Beslut startskott för företag av Per Helgesson

En intervju ges med företrädaren för ett företag som bildats och som nu anges ha fått möjligheten att påbörja sin verksamhet. Tidigare har man fått vänta tills att Vetenskapsrådets beslut kom:

Vetenskapsrådets beslut ser jag i första hand som en bekräftelse på att vi här i Sverige har haft bra grundförutsättningar i de etiska diskussioner som genomförts tidigare, säger Anders Vedin, styrelseordförande i Cell Therapeutics.

Vilket förmedlar intrycket till läsaren att ett radikalt steg har tagits och öppnat för en kommersialisering av verksamheten.

Östros beredd att ändra lagar av Kristoffer Morén

Med anledning av att utbildningsministern tidigare angett att han inväntade Vetenskapsrådets rapport intervjuas Thomas Östros

Jag är positiv till att göra förändringarna, men när lagändringarna kan vara genomförda vet jag inte. Frågan måste förankras i regeringen och utredas. Sedan ska riksdagen ta ställning, säger Thomas Östros.

Det återstår en hel del arbete och andra ställningstaganden innan detta kan tas upp.

Svenska Dagbladet Nyheter, 5 december 2001

Dörr på glänt för kloning av Inger Atterstam

I artikeln tas punktvis Vetenskapsrådets slutsatser upp. Artikeln tar upp att detta står i strid med EU:s och Nordiska rådets bestämmelser som inte tillåter terapeutisk kloning. Vetenskapsrådets förslag om att ett undantag för Sverige skall begäras, tas upp.

Det anges att enligt ordförande Bengt Westerberg borde detta kunna genomföras tämligen snabbt, men inte enligt biträdande generaldirektör Margareta Leijonhufvud

Sådana här frågor brukar ta lång tid, konstaterar hon

Sålunda verkar splittringarna inom Vetenskapsrådet finnas kvar, särskilt utifrån skillnaden i syn mellan politiker (Westerberg) och jurister (Leijonhufvud).

Utbildningsminister Thomas Östros välkomnar rapporten men hans uttalande avslutar artikeln med...

Bland annat behövs förtydliganden för att förhindra att genförändrade embryon sätts in i kvinnans livmoder.

Vilket åter leder oss in i tankegångarna att detta skulle ha en stark koppling till reproduktiv kloning.

Ärligt vetenskapsråd utmanar politikerna av Inger Atterstam

Här konstateras att debatten har handlat om det etiska i att använda embryon överhuvudtaget, medan terapeutisk kloning var ett framtida dilemma. Man tar upp att detta har varit ett överraskande steg, då man dagen innan angivit att tillståndet förmodligen inte skulle ges.

Vetenskapsrådets agerande kan dock betecknas som välgörande ärligt.

Nytan är att med terapeutisk kloning kan stamceller användas för att sättas in i sviktande organ, annars stöts dessa bort av patientens immunförsvar.

Sveriges ledande ställning inom den internationella stamcellsforskningen har påverkat beslutet anges det:

Sverige anses ha lyckats ta fram 30 procent av de 70 cellinjer som finns i världen, framodlade från embryon.

En tidig satsning på terapeutisk kloning ökar värdet än mer och garanterar att Sverige ligger i fronten.

Instoppat i artikeln efteråt påpekar Westerberg att det inte är en kapplöpning, det handlar om att rädda liv.

Att Atterstam nu ger sin personliga kommentar understryks av en bild- byline, vilket också ger hennes text mer stryka.

Rådets beslut passerar gräns enligt etikprofessor av Anna- Lena Haverdahl

Vid debatter så följs ofta konventionen att "den andra sida av saken" måste höras. Här är den "kritiska rösten", som måste med. Den teologiska bioetiken väljs av medierna ut som den "kritiska rösten", detta då kristdemokraterna har varit den mest högljudda motståndaren i debatten.

Till detta intervjuas jesuitpatern Erwin Bischofberger som också är professor i medicinsk etik vid Karolinska Institutet.

För honom är det otänkbart att använda överblivna befruktade ägg för att få fram stamceller.

Bischofberger hamnar i en defensiv ställning i intervjun

Jag är inte emot forskning och jag förstår varför Vetenskapsrådets hållning (sic) men forskning kan inte accepteras till vilket pris som helst, säger han eftertänksamt och lutar sig tillbaka i skrivbordstolen med utsikt över Kungsträdgården i centrala Stockholm

Intervjun tar inte upp Vetenskapsrådets rapport till diskussion, utan endast professorns inställning till reproduktiv kloning. Det återges att han snarare skulle finna det mer acceptabelt att slänga bort ägg som blivit över efter en provrörsbefruktning. Återigen är Bischofberger defensiv, han upplever sig pressad på svar:

Jag förstår att du ställer den frågan men en dålig lösning ursäktar inte att man tillgriper en annan, ännu sämre lösning.

Detta svar avslutar också artikeln.

Den nationella stoltheten

Argumenten i tidningarna till fördel för stamcellsforskningen sker främst på ledar- och debattplats, där intressenter för forskningen och politiken kommenterar. Ett genomgående tema är att svensk forsknings tätposition framhävs. Mer kortfattat tar man också upp den nytta som vissa behjärtansvärda patientgrupper skulle kunna ha av de nya medicinska framstegen.

DN Ledare, 5 december 2001

I förnuftets tecken, signerad DN

Den odelat mest positiva artikeln var DN:s Ledare, dagen efter Vetenskapsrådets rapport. Texten närmar sig den nationella eufori som reserveras för högstämda idrottsreportage, där Nobelpriset och svenska bragder inom forskning lyfts fram

Den tradition av upplyst förnuft i vilken en Celsius, en Linné, en Berzelius arbetade är stark. I den har vetenskapsrådet tagit sig an frågorna om den nya stamcellsforskningen.

Ett dystert framtidsscenario verkar har avvärjts då man tar avstånd från reproduktiv kloning

Därför tar rådet bestämt avstånd från allt som kan leda till klonade människor eller manipulerade foster.

Andra frågor kommer bli viktiga att i framtiden, menar artikeln:

Men rådet är också på det klara med hur snabbt forskningen inom detta område rör sig. Den terapeutiska kloningen var till exempel inte alls aktuell för några

månader sedan, då rörde den heta diskussionen användningen av embryonala stamceller över huvud (sic)

Regeringen får beröm när utbildningsministern har visat var han står i frågan där hans...

... uttalanden måste tolkas så att regeringen vill ge svensk stamcells forskning rimliga utvecklingsmöjligheter.

Detta genom reglering av "missbruk" av terapeutisk kloning. Men det finns problem att grupper vill "ta över" debatten. Ledaren pekar ut en sådan grupp...

I USA har framför allt den kristna högern lobbat intensivt för att stoppa möjligheterna att bedriva forskning på embryon.

Befria forskningen tycks ledaren avsluta sin argumentation med och understryker att

Nobelveckans många vackra ord om forskningen gäller också när vardagen kommer.

GT Kultur, 4 december 2001

Därför behövs kloning av Boo Edgar (doktor i medicinsk vetenskap och VD på A+ Science Invest AB)

Rubriken sätter en ton, som för tankarna till reproduktiv kloning av människor. Mycket av artikeln ägnas åt att ta bort denna koppling, vilket tyder på att tidningen själv satt denna rubrik.

Först fastställs områdets aktualitet genom att inleda med:

Utvecklingen går blixtnabbt. Dagligen tar press, radio och tv upp möjligheterna att bota i dag obotliga sjukdomar med hjälp av stamcells forskning. Förra veckan rapporterades om två amerikanska forskarlag som lyckats klonat mänskliga celler.

I denna snabba utveckling får vi inte halka efter.

Genom att artikeln är publicerad i GT sätts dock en annorlunda betydelse i detta "vi". Här blir berättelsen om det nationella framsteget plötsligt lokalpatriotiskt:

Göteborg ligger långt framme när det gäller stamcells forskningen.

Edgar tar upp att i England har man sagt ja, i EU och Nordiska rådet nej.

De medicinska fördelarna med terapeutisk kloning är mycket stora, påpekar han, och får inte sammanblandas med den "negativa" reproduktiva kloningen

Låt oss hoppas att Vetenskapsrådet inte bara ser möjligheterna med stamcellsrelaterad forskning utan också inser att alla källor till stamcellerna, även terapeutisk kloning, måste användas för att föra forskningen framåt. Terapeutisk kloning är långt ifrån fåret Dolly och de oseriösa försök som rapporteras leverera barn under nästa år.

Terapeutisk kloning används redan inom växtriket, understryker Edgar.

En intressant detalj i artikeln är att Edgar tar upp att hur den etiska diskussionen har skett har varit annorlunda i andra länder, exempelvis...

I Norge har man använt sig av lekmanadiskussioner i arbetet att fastställa sina riktlinjer. Lekmän har fått ställa frågor till politiker och experter. Svaren är öppna för alla, i syfte att sprida information och kunnskap. Det är bra. Risken för misstro mot forskarna kan motverkas genom en öppnare diskussion.

Edgar är en av få som tar upp denna möjlighet att bredda debatten, men artikeln fullföljer inte detta resonemang om hur besluten hade kunnat ske i Sverige.

Artikeln avslutas med att återigen lokalpatriotiskt påpeka...

Forskningen på detta område är konkurrensutsatt, men i Sverige idag ligger vi i den absoluta frontlinjen med Göteborg i tydlig tätposition. Låt oss inte bara behålla vårt försteg utan också öka satsningen kraftigt inom området. För patienter som i dag har fått diabetes kan detta leda till en möjlig behandlingsmetod inom tio år. För en äldre patient med Alzheimersymtom nu, kan tio år vara för lång tid för just den patienten.

Edgars artikel illustreras av en teckning av Johan Wanloo. En seriefigur föreställande en forskare med svarta, runda solglasögon, med vit labbrock och ett oproportionerligt stort flintskalligt huvud examinerar ett provrör som innehåller tre identiska foster, hållande det nonchalant mellan tummen och pekfingeret. Illustrationen förtar helt och hållet artikelns positiva ton om stamcellsforskningen för läsaren. Bilden sätts i samband med rubriken "Därför behövs kloning" (kloning i fet stil). Här ser man åter den kliniske forskaren, en doktor Frankenstein som tar sig friheter med människolivet och väljer ut vilka människor som är lämpliga.

Pengarna får inte styra

Detta tema återkommer främst inom (s)-pressen men återfinns även i andra politiska läger. Även här ser vi det främst i ledar- och debattartiklar, i vilket olika intellektuella oftast är positiva till stamcellsforskningens nytta.

Aftonbladet Ledare, 3 december 2001

Jag säger ja med viss tvekan av Helle Klein

Helle Klein som är Aftonbladets politiska chefredaktör, presenterar sitt andra arbete som ledamot i Vetenskapsrådet och hon förklarar sin roll i denna organisation

Styrelsen består av forskare och allmänrepresentanter som ska vara medborgarnas "ögon" in i forskarvärlden. Jag är en av dessa allmänrepresentanter.

Klein ger uttryck för vad som tycks vara ett maktvakuum

Politiken ligger långt efter forskningens framsteg. Liksom etiken.

Klein uttrycker sedan en mycket instrumentell syn på vad etik som ämne är

De etiska riktlinjerna riskerar att uppfattas som förlegade innan de hunnit offentliggöras. Men etik bör inte ses som något en gång för alla givet, utan som en ständigt pågående reflexion (sic) över värderingar.

En fara tycks finnas med hur forskningen kommer att användas:

En grundläggande etisk princip bör vara att livet inte är till salu.

Detta blir den enda etiska princip som hon nämner i sin text som underlag för hur beslut skall fattas på området, och frågan blir i vilken grad denna princip skall appliceras på bioteknikindustrin.

Aftonbladet Kolumn, 5 november 2001

Mänskliga celler får inte bli handelsvaror av Gunnar Fredriksson

Fredrikssons bild by-line visar en äldre man i tröja som håller sina glasögon mot hakan och med armarna korsade. Bilden skall förmedla att detta är en tänkare, en intellektuell, någon som ser djupare och är distingerad samt verkligen har vägt för- och nackdelar.

Vad är en människa? När börjar livet? Sådana frågor ställs nu alltmer som följd av vetenskapliga framsteg. Biologerna i sina laboratorier samkör på data fakta så att filosofer och teologer bleknar.

Människans uppfattning om sig själv hänger inte med i den snabba utvecklingen, vilket är en återkommande uppfattning i många artiklar.

Fredrikssons tanke är att genomgående i artikeln ställa upp det positiva och det negativa i användande av embryon i forskningen mot varandra,

Här ser vi genast det egendomliga dilemma om liv och död: om cellklumparna kallas liv kan den sortens liv utsläckas, varefter cellerna används för att bota sjuka människor som annars riskerar att dö i förtid.

En motsättning ställs upp: de som vill bota sjukdomar men som anklagas idag för att bedriva nyttomoral. Mot detta finns en kristen och konservativ syn som säger att livet börjar vid befruktning, men som bryter mot kärleksbudet då de inte bistår medmänniskor.

Det är inte lätt att vara en rätlinjig människa. "Av så krokigt trä som människan är gjord av kan inget rakt timras", sa filosofen Kant. Jag menar att stamcellsforskningen för goda läkemedel bör fortsätta, även om de etiska reglerna måste granskas och nyanseras. Inte minst bör ekonomisk cynism inom denna växande industri hållas i schack.

Svårigheten att vara människa poängteras. Fredriksson kommer fram till att forskningen skall tillåtas genom dess nytta att bota sjukdomar

Vi kommer helt enkelt aldrig ifrån att vi själva måste fatta moraliska beslut, privat och i samhället, även om denna mänskliga frihet kan vara ångestfylld. Att vara människa innebär inte minst detta.

Och här skall vi inte lita till auktoriteter, utan till oss själva, men...

... allra minst de kapitalister som nu utnyttjar genforskningen för ekonomisk vinning.

Artikeln verkar innehålla detta som sin viktigaste punkt. Stamcellsforskningen kan vara praktisk men det lämnas fortfarande öppet att det kan vara omoraliskt om den utförs av fel intressen. Detta anges starkt i koppling med rubriken.

Kampen mot "fundamentalisterna"

Mycket av debatten präglades av att kristdemokraterna som enda parti motsatte sig den embryonala stamcellsforskningen. Redan under sommaren hade artiklar börjat komma från kristdemokratiska företrädare som kritiserade de strömningar som fanns mot att tillåta forskningen. Det är värt att notera att kristdemokraternas starka ställningstagande utifrån sina grundprinciper medförde att miljörörelsen, som ofta brukar vara kritisk till genteknik inte alls kom med i debatten och i hög grad bortträngdes som "den motsatta åsikten" av media. På båda sidor av debatten kunde tonen bli rätt infekterad.

DN Debatt, 2 december 2001

Nödvändigt att forska även på embryon av Alf Svensson

Inledningen i artikeln är...

Det är, enligt kristdemokraternas uppfattning, varje demokratis plikt att deklarerat vilken människosyn som ska vara normerande för forskning, lagstiftning och praxis.

Här fastställer Svensson mycket tydligt vad kristdemokraterna är ute efter. Man har en människosyn som skall vara principiellt normerande för hela samhället. Detta ansvar abdikerar man inte ifrån.

Stamcellsforskningen är idag ett kommersialiserat forskningsområde med starka och konkurrerande intressen där etiska överväganden inte alltid med självklarhet hamnar i förgrunden. Oetisk kommersialisering skall motverkas.

Kristdemokraterna säger sig vara i grunden positiva till stamcellsforskning. Men det är adult stamcellsforskning som skall prioriteras, särskilt vid finansiering med offentliga medel.

DN Ledare, 3 december 2001

Viktig artikel av Alf Svensson av Hans Bergström

Svaret på Svenssons artikel lät inte vänta på sig, och DN:s mycket aktive chefsredaktör Hans Bergström triumferade i en signerad artikel att...

...Han finner då att forskning även på embryonala stamceller bör accepteras, inom vissa ramar, i avvaktan på andra möjligheter som kd finner mindre problematiska.

Varför har denna förändring hos kristdemokraterna skett? Bergström anger att det är politiska skäl

Dels att det inte är någon god uppläggning för ett parti med bättre sjukvård som huvudfråga att gå in i valrörelsen med samtliga patientorganisationer som engagerade motståndare.

Dessutom skulle Alf Svensson inte framstå som en borgerlig statsministerkandidat

... för det fall kd höll fast vid en forskningspolitisk ståndpunkt som de andra fann omöjlig och som hårt kritiserades av den liberala pressen.

Media ser sig själva som aktörer, med förmåga att ganska och fälla. Den liberala pressen har omöjliggjort kristdemokraternas position.

När politiker ger sig in i det gäller forskningens kärna, ej blott frågor kring dess finansiella och andra ramvillkor, blir de lätt som elefanter i en porslinsbutik.

Frågan gäller ett "ja" eller ett "nej" till stamcells forskning hos Bergström. Att politikerna skall bestämma forskningens övriga villkor är fullgott.

Gefle Dagblad Ledare, 6 december 2001

Stamceller och Svensson, osignerad

Här förevisas ett hot mot forskningen och det är de konservativa kristdemokraterna I Sverige har kristdemokraterna gått ut i tidningar och TV i hårt motstånd mot forskningen med embryonala stamceller. Men för några dagar sedan böt (sic) man fot.

Man beskriver hur Amerikas kristna motsätter sig forskning

Dessa högergrupper har i stamcellsfrågan gjort koppling till abortfrågan, där de ju säger helt nej. Dragen av fanatism och fundamentalism är tydligt.

Framgångar för dessa grupper kopplas till vikten av Sveriges mer liberala forskningspolitik

Starka högergrupper kan förhindra stamcells forskning i ett antal stater, desto viktigare är det därför att forskningen kan bedrivas i andra länder, däribland Sverige.

Vilket gör att artikeln också kopplar den kristna högern i USA med kristdemokraternas position i Sverige.

Kvällsposten Debatt, 19 november 2001

Problemet med stamcells forskning av Charlotta Levay

I denna artikel skildras stamcells forskning som något mycket negativt av en av den värdekonservativa rörelsens främsta representanter

Enda sättet att komma åt dessa så kallade embryonala stamceller är att samtidigt ta livet av embryot.

Redan i början av artikeln fastställs det att detta är likvärdigt med mord.

Och då är det så fiffigt, tycker många, att det råkar finnas en massa mänskliga embryon som "blir över" från den löpande provrörsbefruktningen, embryon som "ändå skulle kasseras".

Med andra ord, embryonal stamcells forskning innebär att man tar livet av små, nyblivna människor för att förlänga livet på stora. För författaren finns det ingen skillnad på ett embryo och en vuxen individ, alla har vi varit spermier och ägg.

Dessutom: Har vi inte varit med om det här förut, hur man försöker bortdefiniera vissa människor från människosläktet för att slippa ta hänsyn till dem?

Vilket anspelar på eugenik, så som den tidigare praktiserats av nazismen, vilket kopplas till:

Ofta brukar man säga att ett samhälles civilisationsgrad kan mätas i hur det tar hand om de allra minsta, de allra svagaste. Till alla som håller med om det: Här har vi våra minsta.

Om embryon är människor vidgas debatten till att innefatta även abort. Detta är ett sätt för författaren att ta upp abortdebatten genom debatten om stamcells forskningen. Under sommarens debatt kopplades (kd):s position ofta i media samman med abortmotstånd, även om denna koppling ofta förnekades från kristdemokratiskt håll.

Dagens Medicin Opinion Nr 51 - 52, 18 december 2001

Etiken får inte ställa sig i vägen för framstegen av Gunilla Carlsson, europaparlamentariker (m)

Carlsson ställer sig bakom Vetenskapsrådets rekommendationer:

Rådet påpekar emellertid att det nuvarande rättsläget inte tillåter vare sig terapeutisk kloning eller skapande av embryon enbart för forskningsändamål. Det bör vi ändra på.

Rättsläget är något som bör ändras när framstegen kräver detta:

Naturligtvis måste den etiska debatten fortgå vid sidan om den vetenskapliga. De etiska frågorna bör hela tiden ställas, men vi har inte råd att låta dem diktera vilka framsteg forskningen skall tillåtas att göra.

Carlsson tycks mena att etiken hindrar utvecklingen mot de viktiga framsteg som skulle kunna åstadkommas.

Moderaterna i Europaparlamentet var bland de få som tydligt stödde forskningen.

Bestämt stöd för terapeutisk kloning och embryonal stamcells forskning blandades med mer tveksamma skrivningar om etiska angelägenheter. Uppenbarligen

tillräckligt tvivelaktiga för att både liberaler och socialdemokrater skulle anse sig nödgade att rösta emot betänkandet i dess helhet.

Men det finns hinder:

Bland svenskarna är det väl egentligen endast kristdemokraten Lennart Sacrédeus som tillhör den begränsade skara som helt motsätter sig vidare framsteg

I många artiklar hamnar partipolitiska intressen i förgrunden framför etikdebatten:

Debatten måste fortsätta, i Europaparlamentet diskuterar vi vidare. Nu måste även riksdag och regering avhandla frågan, för i slutändan är det trots allt politiker som stiftar lag, inte vetenskapsråd.

Politiken skapar de ramar som det rådande rättsläget vilar på, politiken har ett bättre kompetens än Vetenskapsrådet:

När rådet diskuterar embryonala stamceller går vetenskapen vidare till utforskade domäner.

Forskningen går fortare än vad människan hinner bilda en värdering om...

Sverige är ett av världens mest framgångsrika länder på detta område. Låt oss befästa den positionen genom att anpassa och modernisera nuvarande lagstiftning!

Forskningens ändamål tycks vara att Sverige skall ha en tätposition på området, som en statussymbol.

Kristdemokraten nr 49, 7 december 2001

Nollvision för embryoforskning av Sverker Svensson

Från kristdemokraterna har man varit skeptiska till användande av stamceller från aborterade foster, eftersom man menar att det mänskliga livet börjar vid befruktningen.

Grundprincipen är kvar, men kristdemokraterna vill inte ställa sig utanför politikens fora:

Alf Svensson tar kritiken från borgerliga ledarsidor med ro och ser det mest som "valrörelseretorik"

Men utvecklingen är ju så oerhört snabb och vår ängslan har varit, att öppnar man en dörr på glänt, så är den snart vidöppen.

Även här mottas kritiken mot partiet, som enbart partipolitiska utspel.

Riksdagen skall anta en "nollvision" vad gäller användandet av mänskliga embryon med målsättningen att de vetenskapliga metoderna ska utvecklas så att fullgoda alternativ till forskning på embryonala stamceller finns.

Här återfinns tankar om den snabba tekniska utvecklingen, och även en rädsla att om grundsynen sviks kan andra principer falla med detta.

... den embryonala forskningen måste kontinuerligt bli föremål för fortsatt etisk diskussion och problematisering i takt med att kunskapen växer och nya tekniker utvecklas

Debatten kan sålunda öppnas på nytt när tillfälle kommer för kristdemokraterna att agera.

Forskarnas syn -- grundforskning istället för spetsforskning

När forskarna själva får möjlighet att tala i debatten, skiljer sig bilden av stamcellsforskningen ofta rätt mycket från bilden i övrig nyhetsrapportering. Forskarsamhället är litet och många personer med auktoritet, men främst intresse av att uttala sig, återkommer ofta i debatten.

Ny Teknik Nyheter Sverige 50/52- 2001

Forskarna välkomnar terapeutisk kloning av Erik Mellgren

Artikeln är fokuserad på intervjuer där forskare får tala fritt. Denna typ av tidning riktar sig till en publik som kommer från samma kretsar som de intervjuade. Här ges bilden av att ingen är förvånad över beslutet eller anser att det har stora konsekvenser.

Anders Vedin, professor vid Sahlgrenska och styrelseordförande för Cell Therapeutics berättar att detta bekräftar en praxis som redan har funnits

Det har aldrig varit tal om handel med biologiskt material, lika litet som man kan handla med njurar inför transplantation.

Anders Haegerstrand, VD för Neuronova, som forskar med adulta stamceller kommenterar...

Men det är ingenting som bekymrar mig eftersom det ligger så långt fram i tiden. Det gäller att både lyckas göra embryonala stamceller som liknar patientens egna

och samtidigt kunna kontrollera dem. Vi kommer att få svar på vårt spår tidigare än så.

Denna typ av forskning kommer att visa resultat först på ett längre tidsperspektiv

DN Debatt, 24 december 2001

Vi är svaga på stamcells forskning av professor Thomas Edlund et al

Nio professorer inom områdena genetik, biologi och medicin skrev denna debattartikel. De skrev artikeln med motiveringen att de ansåg att mediernas bild har varit förenklad.

Är då Sverige ledande eller till och med världsledande inom detta forskningsområde och ger existensen av humana embryonala och andra stamcellstyper någon konkurrensfördel? Att kunna isolera stamceller speglar inte någon internationell styrkeposition och odling av stamceller är rutinarbete på hundratals laboratorier runt om i världen. Konkurrensfördelen är att kunna styra cellerna till att bli något användbart och nyttigt. Tyvärr är forskare med den behövliga kompetens en bristvara i Sverige, och Stiftelsen för strategisk forskning har därför under en rad år satsat pengar på att rekrytera kompetens från utlandet.”

De varnar för att:

Stamceller i sig är varken produkt eller läkemedel och Sverige lider brist på forskare med den avgörande kompetensen som kan få dessa celler att bli användbara.

Filosoferna kommer in i debatten

I debatten framträder sällan fackfilosofer, och de som till slut lyckas att publiceras släpps in mycket sent i debatten. De flesta artiklarna kom minst en vecka efter rapporten. De är genomgående kritiska mot Vetenskapsrådet, vare sig de stödjer stamcells forskningen eller är emot den. Filosoferna får främst tala i debattartiklar eller nischade vecko- och månadstidningar. Detta då de inte ses av media som relevanta beslutsfattare, och deras resonemang ses som för komplexa för att återges i nyhetsrapporteringen, förutom i korta intervjuer.

Expressen Sidan 3, 10 december 2001

Embryon har inget människovärde av Dan Egonsson och Ingemar Persson

Detta är en artikel tar till ett annat grepp: vad de två filosoferna försöker göra är att härleda de resonemang som Vetenskapsrådet hävdar sig stå på.

De skriver att en förändring i etiken är nödvändig för de nya faktorer som det innebär med stamcells forskning. De påpekar vetenskapsrådet attityd:

Vetenskapsrådet tycks mena att embryot upp till 14 dagar visserligen omfattas av människovärdet, men i en svagare form som slås ut av nyttan som forskningen på dessa embryon kan ha för stora patientgrupper.

Vilket människovärde, frågar sig författarna?

Detta är i praktiken att fränkänna dessa embryon ett mänskligt skyddsvärde, eftersom vi aldrig skulle tillåta oss sådan vägning i samband med någon som har detta värde. Det vore därför bättre, och kanske ärligare, att klargöra att de embryon det handlar om att använda inte omfattas av den omsorg och dess skydd vi tänker oss att alla människor har rätt till.

De framvisar en mer "modern" syn på hur vi kan hantera denna typ av forskning nämligen...

...att hävda att det nyss befruktade ägget eller den cellklump som föreligger efter några dagars celledelning är en människa. Den är nämligen ingen enhetlig organism vars delar utgör en samverkande helhet.

En naturvetenskaplig syn påvisas, och fortsätter med att en konsensus syn verkar svår att uppnå men att det finns lösningar

Detta behöver inte heller inte strida mot den kristna synen. Det finns de som menar att katolikernas intresse för befruktningsögonblicket är följden av en felöversättning, och att den grekiska bibelöversättningens påstående om att livet börjar vid formningen av fostret i den latinska blivit liktydligt med befruktningen. Sant eller ej så verkar det rimligare att tala om formning i samband med människotillblivelsen.

Lösningen har vetenskapsrådet redan tänkt på. Det är helt enkelt att...

Slutsatsen blir således att de embryon som stamcellstekniken vill förfoga över vare sig är eller kommer att bli människor. De kan därför omöjligen omfattas av något människovärde.

Kommersialiseringen såsom önskad faktor kommer upp igen i artikeln:

T ex kan Vetenskapsrådets rekommendation om ett förbud mot kommersialisering av embryon och stamceller vara rimlig utifrån andra överväganden än det direkta värdet hos embryot.

Egonsson och Persson jämför avslutningsvis med vad som händer idag:

Som en jämförelse är ett förbud mot kommersialisering av människoorgan som njurar, etc inte beroende av att dessa organ är människor ens i vardande.

Signum nr 1 2002

“Dramat kring forskningen på stamceller” av Erwin Bischofberger

Erwin Bischofberger får här utveckla sitt etiska resonemang och det märks markant. Det är en annorlunda bild som framkommer i den katolska tidskriften Signum, jämfört med den korta intervjun i Svenska Dagbladet. Det är inte främst tekniken i sig han vänder sig mot, utan Vetenskapsrådets agerande

Den etiska granskningen av denna forskning har präglats av såväl inställsamhet som svidande kritik. Den etiska inställsamheten bottenar i mångas beundran för den omtalade svenska spetsforskningen på området.

Han går längre i sin kritik av Vetenskapsrådet än någon annan i debatten:

Synen på embryot som en rent biologisk funktion måste betraktas som en hörnpelare i VR: s argumentation att låta nyttan gå före embryots okränkbara mänskliga existens.

Han anser att de inte redovisar en enhetlig människosyn i frågan, där han uttrycker att de är slarviga:

VR har gjort det enkelt för sig. Med en lätt handrörelse viftar man bort embryots objektiva värde. Motsägelsen blir inte mindre påfallande när embryot plötsligt- liksom på värdeskalans fränsida- på nytt dyker upp som ett i högsta grad objektivt och värdefullt forskningsföremål, som i sig härbärgerar livsbefrämjande stamceller.

Det finns en risk för hur andra aspekter än de som borde vara viktiga kommer till uttryck, menar författaren:

Människovärdet förvandlas till framgång och vinst. Man undrar vad det är för människor som sitter i VR:s styrelse som vägrar se verkligheten i ett forskningsetiskt sammanhang. Det frapperande att VR i sina etiska överväganden i praktiken tagit varje stycke blandat in befintlig eller önskvärd lagstiftning. Man förutsätter att befintliga lagar är etiskt bärkraftiga.

Etiken får stryka på foten för kortsiktiga vinster, det blir till svårare beslut där juridiken ersätter en etisk syn för att enligt Bischofberger, främja ”driften” av forskningen. Bischofberger uttrycker att det finns en objektiv människosyn som inte får ändras.

Som man bäddar får man ligga

Man kunde kanske vänta sig att en debatt borde ta ökad fart efter att en tung instans gett sin officiella syn i frågan men sista instans (regeringen) ännu inte fattat beslut. Istället är det märkbart hur den debatt om stamcells forskning som började under sommaren snabbt ebbat ut efter Vetenskapsrådets rapport. Rekommendationen till regeringen ges i media intrycket av att vara likvärdig med ett färdigt beslut, som ingen vidare debatt har någon möjlighet att påverka.

Rapporteringen av händelserna kring rapporten dominerades av Vetenskapsrådet som organisation, den hårda debatten mellan kristdemokraterna och deras kritiker, tankar om samhällsnytta och framtida hälsa och begränsad mån av frågor om etik. Däremot förbigås de politiska och juridiska aspekterna av en ändring av Sveriges ratifiering av Europarådets konvention av de flesta debattörer.

Kristdemokraterna positionerade sig tidigt i debatten och behöll mycket av problemformuleringsprivilegiet. Denna starka position ledde till åtskilliga inlägg som hade mer med partipolitik att göra än stamceller. Bilden som ofta framställdes var en kamp mot en fundamentalistisk kristen höger av amerikansk modell. Alf Svenssons debattinlägg av den 2 december avslutade symboliskt debatten genom att deklarerade att stamcells forskningen behövs, samtidigt som kristdemokraterna inte har vikt vare sig internt eller externt rörande sin värdegrund. Till skillnad från många andra aktörer framstår det tämligen klart att partiet inte ser debatten som permanent avslutad utan istället något som kan återkomma när det är påkallat.

Ett ofta återkommande tema har varit det nationella framsteget, där Sverige framställs som en ledande forskningsnation som kommer att vinna på en framsynt forskningspolitik. Denna samhällsnytta väger mycket tungt även i Vetenskapsrådets rapport. Samtidigt säkerställer detta inte bioteknikindustrins framtid på lång sikt.

Detta då ett mycket ofta återkommande argument både bland kritiker och anhängare av stamcells forskningen är att forskningen inte får styras av kommersiella intressen. Det finns ett starkt stöd för en mer ospecificerad grundforskning, men om denna sedan inte tillåts att bli kommersiell kommer den inte att kunna tillämpas och resultera i de goda framsteg som utlovas, eller så förläggs tillämpningarna utomlands. Motståndet mot kommersialiseringen blir den sista restriktionen mot den farliga bioanarki som gentekniken av många anses innebära. Man får intrycket att om tekniken inte visar sig vara omedelbart nyttig utifrån tämligen konservativa mallar, eller innebär tillfälliga bakslag kan åsikterna snabbt vändas till ett starkt motstånd, särskilt om det privata näringslivet är inblandat i applikationerna.

Det var många styrelser, nämnder och kommittéer som lämnade in sina rekommendationer om vad som är etiskt lämpligt ifråga om stamcells forskningen till regeringen. Istället för att skildra en längre tids process med många aktörer

fokuserade media på en dramatisk händelse, som är lätt att konkretisera. Enskilda händelser är lätta att skildra medan det är svårt att skildra processer i samhället, särskilt långsiktiga sådana. Samtidigt är processerna ofta viktigare för att förstå vad som sker i samhället.

Denna fokusering på den enskilda händelsen gjorde att journalisterna sällan fördjupade sina reportage, vilket ledde till att fördjupningen enbart skedde i ledare, krönikor och debattartiklar. Fokuseringen på händelsen understöddes också av att de som tidigt gick ut med att framställa sig som beslutsfattande i frågan. De som kraftfullt markerade sig som aktörer säkerställde sig som centrala i mediernas rapportering.

Nyhetsartiklar tenderar att ofta skildra upptäckter och framsteg som övervägande positiva, men de sätts in i ett annat sammanhang i debattartiklar och i nyhetsurvalet (Bakshi 2001). Då mediadramaturgin ofta inte tillåter mer än en polarisering av åsikterna, hamnar det lätt i två sidor: för eller emot, och sidornas idéer förenklas i sin tur ytterligare av media. Detta drabbar särskilt de som framför sitt stöd för en tjockare debatt som är positivt inställd till gentekniken och stamcellsforskningen. För "etiken" identifieras av media som motståndarsidans exklusiva argument, medan argumentet om instrumentell samhällsnytta ses som enbart anhängarnas argument. Då stärks inte uppfattningen i allmänhetens ögon att forskningen och gentekniken har en moralisk legitimitet.

Det är anmärkningsvärt hur mycket Miljöpartiet De Gröna, en av de viktigaste aktörerna inom gen- och bioteknikdebatten under 80-talet och merparten av 90-talet, föll bort och marginaliserades (vide Sandberg, Sanchez & Ingdahl, 2002). På ett plan är det, som ovan angivet, att medierna gärna gör enkla kategoriseringar av åsikter, och kristdemokraterna tog genom sitt initiativ rollen som "stamcellsmotståndarna" i mediedramaturgin. Dock finns djupare anledningar till Miljöpartiets passivitet.

Det är viktigt att komma ihåg att för de flesta av miljörörelsens ideologer under 60- och 70-talen var genteknik en icke-fråga, då de hade tämligen strikta ideal om ett decentraliserat, småskaligt och självförsörjande samhälle (ofta med en romantisk natursyn i grund). De hade sällan ambitionen att teoretisera om vilken politik som skulle föras om den demoniserade gen- och biotekniken verkligen introducerades i samhället.

Dock var man tvungen att skaffa sig politiska idéer om detta och radikalt "förtunna" sin egen ideologiska debatt för att inte falla helt ifrån i dagspolitiken. Introduktionen av begreppet "hållbarhet" har applicerats även på gentekniken och har getts en obetingat positivt betydelse i samhällsdebatten, ett obestridigt gott "bra ord", som inte kan kritiseras utan att ställa sig utanför en bred konsensus. Men enigheten har sitt pris, alla de goda ting som olika grupper har på sina agendor blev inkorporerade i begreppet. Begreppet blev så rymligt att det är svårt att använda det som ett redskap för att formulera en konkret och tydlig politik. Men en

uppstramning av begreppet skulle leda till problem för dess framgångar. Här upplevde Miljöpartiet oanade framgångar under 90-talet, man gjorde samhällsdebatten mer restriktiv mot gen- och bioteknik, men samtidigt accepterade man själv att något sådant skulle kunna inkorporeras i samhället.

Därmed ledde framgången till den diskrepans som partiet upplevt mellan teori och praktik på senare tid. Skall man fortsätta med den restriktiva linje som gett så många politiska framgångar, men till priset av att man nu accepterat gentekniken som en del av samhället? Det kommer aldrig att finnas en tolererbar gen- och bioteknik, och just avstegen från detta är problem. När skall Miljöpartiet som Birger Schlaug "resa sig upp och skrika", då "gentekniken hotar oss" och "...mörkrets företrädare har fått underbart instrument i gentekniken" (Sandberg, Sanchez & Ingdahl, 2002)? Skall man gå vidare i att förändra relationen mellan samhälle och natur, och därmed mista just den revisionism som varit så framgångsrik? Eller skall man fortsätta som i dag och sakta laka ur begreppen? Detta är en svår klyfta mellan teori och praktik, som kan leda till en enorm svekdebatt inom en rätt snar framtid. Tveksamheten om den politiska linjen gör att man även inom en gammal paradgren, som gen- och bioteknikens påverkan på samhället, i dag lider svåra nederlag genom sin brist på visioner och ideologisk medvetenhet.

Beslut tenderar att ha en lugnande effekt på debatten, oavsett vilka regler som beslutet medför, därför avtog också medias bevakning väsentligt efter Vetenskapsrådets rekommendationer. Ett av problemen med medias fokusering är man kan förledas till att tro att detta är fråga om spetsforskning, inte grundforskning. Distinktionen mellan grundforskning och spetsforskning är inte tydlig, vilket ofta drabbar debatten då man leds att tro att tankar om vad forskningen skulle kunna göra också visar vad forskningen kommer att kunna göra. Inte sällan går sammanblandningen så långt att framtida möjligheter framstår som dagens realiteter.

I grunden är stamcellsdebatten en debatt om filosofi, vilket är svårt att utveckla i media. Detta då vetenskapsjournalister sällan är tränade att skildra sådana typer av resonemang, men vetenskapsjournalistiken har också drabbats av framkomsten av nya "general purpose technologies" (där stamcellsforskningen kan räknas) som är tillämpbara på många områden, för många ändamål och därigenom möjliggör både nya tillämpningar och förbättringar av gamla metoder. Detta har lett till att vetenskapens frågor numer rör sig in i ett gränsland mellan naturvetenskap, politik och kulturdebatt som är svårt att skildra från den gamla vetenskapsjournalistikens fokus på konkreta genombrott (Bakshi 2001). Då blir man tvungen att röra sig bort från korta notiser, och intervjuer av forskare.

Detta understöddes ytterligare av faktorer som har att göra med vetenskapsjournalistikens status och innehåll i media. Den politiska rapporteringen har betydligt högre status inom media, och prioriteras på agendan. Detta beror dels på att politiska beslut de facto har stora effekter på forskningen, då anslag och

prioriteringar kommer därifrån och de forskare som har en möjlighet att tala i dessa debatter är oftast de som sedan länge slagit in på den administrativa banan.

Dock så prioriteras politiken också otillbörligt mycket genom centraliseringen av nyhetskällorna (Sigal 1986). Det mesta av informationen kommer rutinmässigt genom pressreleaser, presskonferenser och kommunikéer, och genom politikens och dess administrations öppenhet och stora produktion, så hämtas främst dessas syn upp. Andra källor i samhället är inte lika öppna, produktiva eller centraliserade, och prioriteras därför ned väsentligt. Efterforskningar tar tid och resurser för media, och politikens centraliserade natur gör att det är lätt att få tag i intervjuobjekt som förser journalisten med sina efterforskningar och kommentarer. Sålunda var det lätt att återge stamcellsdebatten som bara ett politiskt spel, färgad av den "tunna" dagspolitiska debatten.

Ledarskribenter ramade ofta in stamcellsdebatten i standardiserade berättelser som "kampen mot religiös höger", "Sverige som forsknings- och industrination", "hotet mot svaga grupper" och liknande. Detta då man önskade debattera forskningsfrågorna i allmänpolitiska termer, men det låter sig inte alltid lätt göras.

Det är korrekt att utpeka Dagens Nyheters dåvarande chefsredaktör Hans Bergström som debattens dirigent, den som avgör diskursens ordning: vilka argument som är relevanta att ta upp i debatten och som har möjlighet att styra vad som står på dagordningen (Ideland 2002). Det är högst förståeligt att en framstående skribent som Bergström, som särskilt profilerat sig i frågor om naturvetenskap och teknik, och som dessutom vid tidpunkten satt som chefsredaktör på Sveriges största och mest inflytelserika dagstidning har en enorm påverkan på debatten. Dock räcker inte detta som förklaring till det massiva genomslag som Bergströms syn fick i debatten.

Bergströms argumentation fick genklang på så många andra tidningsredaktioner genom att anföra ett narrativ från den "tunna" svenska gen- och bioteknikdebatten. I denna sågs stamcellsdebatten som en rent politisk debatt, och diskuterades i dagspolitikens termer. Därav diskuterades ämnet som en arbetsmarknadsfråga (ett snabbt sätt att stärka de traditionella, förmodat "svenska" storföretagen) eller en solidaritetsfråga (att en teknik som ännu inte utvecklats måste fördelas egalitärt). De större implikationerna (både positiva och negativa) av vad tekniken skulle kunna innebära för samhällets och mänsklighetens framtid försvann, och frågan diskuterades endast i nutidens perspektiv. En "tjockare" diskussion hade fört samtalet bort från medias dagspolitiska fokusering, och kom därför aldrig upp på agendan.

Fackfilosoferna isolerades till sin egen diskussion. Men för att kunna ge en fullständig bild av dagens vetenskap till läsaren är ett filosofiskt perspektiv nödvändigt, då samhället påverkas så djupt av tekniken.

Det som av många upplevs i debatten som ett maktvakuum mellan forskningen å ena sidan och politiken och samhället å andra sidan, är egentligen en naturlig följd

av hur debatten har hållts. Många frågor, som värderingsfrågor och framtidsfrågor, kan inte diskuteras i den "tunna" debattens termer, och bortfaller därför. Därför upplevs forskningen "rusa fram" i en takt som politik och samhälle inte hänger med.

Debattklimatet skapades inte under stamcellsdebatten, utan var beroende av en lång utveckling i Sverige (Sandberg, Sanchez & Ingdahl 2002) och den generella utvecklingen mot "förtunning" som karaktäriserat gen- och bioteknikdebatten i globalt (Evans 2002), men det är oroande att ett så gott tillfälle att frambringa en "tjockare" debatt försattes av så många aktörer.

En teknokalyps som vände debatten

Även utomlands har det funnits en kritik gällande att för mycket av debatten underordnats en formellt rationell agenda, och att man har undvikit de svåra frågorna om vilka mål man bör ha för gentekniken (Evans 2002). Men någonting signifikant hände i april år 2000. Det var då som Bill Joy, en av grundarna av Sun Microsystems och dåvarande chefsforskare där, skrev en uppmärksammad artikel i aprilnumret av tidskriften Wired, där han varnade för de nya tekniska möjligheterna inom nanotekniken, biotekniken och robotiken.

Han argumenterade för att dessa teknologier är under snabb utveckling, att de snart kommer att bli tillämpbara och kommer att föra med sig enorma risker för mänskligheten. De flesta människor är totalt omedvetna över vad som är på väg att ske, och riskerar att bli tagna på sängen, när plötsligt alla spelregler ändras och mänskligheten kanske inte är skapelsens krona längre. Det enda sättet att undvika det, menade Joy, var att helt avstå från att utveckla dessa farliga teknologier eller åtminstone införa rigorösa kontroller liknande dem som gäller för biologiska vapen på global skala, för att förhindra att någon frestas att konstruera dem. Artikeln ledde till starka reaktioner. Debatten rasade på nätet, och teknikentusiaster häcklade honom som "Kill Joy". En paneldebatt på Stanford University, där Joy mötte tunga namn inom forskningsområden som artificiell intelligens och nanoteknologi, blev helt fullsatt. Artikelns kanske största värde var att den satte problemet på agendan på ett nytt sätt: de här teknikerna är under utveckling, de har enorma potentialer och risker, och vi borde tänka efter noga vad vi gör. Det allmänna intrycket är att de tekniskt insatta, som delvis håller med honom om teknikens möjligheter, då inte tog honom på allvar, eftersom de inte höll med om slutsatserna. Övriga medier tog honom inte heller på allvar, då Joys budskap inte hörde hemma i den smala debattens diskussion om gentekniken som medel.

Stora larmande budskap som Bill Joys har det funnits ganska många av under genteknikdebattens historia. Det nya var att Joy hade kommit i kontakt med en annan typ av debatt, på vilken han grundade sina tankar. Joy hade umgåtts i de visionära kretsar som omgav den berömda uppfinnaren Ray Kurzweil i slutet av 90-talet, där en diskussion om vilka mål som de emergenta teknologierna borde ha

fördes. Joy, med sitt tämligen teknokratiska perspektiv, hade problem att se de vidare implikationerna av detta mer substansiellt rationella samtal. Genom att han delade den "tunna" debatten snäva grundsyn om att de relevanta frågorna att diskutera kring ny teknik enbart rörde frågor om autonomi, instrumentell nytta, rättvisa och att inte orsaka skada, verkade det substiansiellt rationella samtalet irrationellt! Särskilt som det i Kurzweils teknikpositiva krets verkade handla om att tänka ut nya användningsområden, och som inte vek undan för möjligheterna av att diskutera att tekniken kunde möjliggöra nya typer av samhällen, eller radikala förändringar av vad det innebär att vara människa.

Redan under mitten av 90-talet kan man ana att både förespråkare och motståndare till gentekniken börjar att föra en ny sorts debatt. Det har att göra med att en förståelse sakta spreder sig om att gentekniken inte är en isolerad företeelse. Den kopplas till andra tekniska framsteg och utvecklingen är accelererande och kumulativ. Tekniker som informationsteknik, bioteknik, nanoteknik, neuroteknik o.s.v. är tekniker som är tillämpbara på många områden för många ändamål, och därigenom möjliggör både helt nya tillämpningar och förbättringar av gamla metoder.

Det blev för fler tänkare, särskilt i USA, en reell möjlighet att gentekniken krävde en egen politisk agenda, med nya ideologiska lösningar, och väckte betydligt djupare samhällsfrågor än vad som tidigare funnits i debatten.

Den sista människan slår tillbaka

1900-talets historia avslutades av en man, den amerikanske statsvetaren Francis Fukuyama, med sin bok *Historiens slut och den sista människan*. Med en hel del förenklingar kan man säga att han, inspirerad av den tyske filosofen Hegels teser, menar i boken att det liberaldemokratiska samhället och marknadsekonomin har segrat efter Sovjetunionens fall, och historien därför skulle vara slut då det inte finns några andra realistiska alternativ som skulle kunna innebära några kvalitativa förbättringar. I sin nya bok *Our posthuman future: consequences of the biotechnology revolution* från 2002 så menar Fukuyama att historien har börjat igen. Hur kan historien vara slut om vetenskapen och tekniken fortfarande utvecklas och leder till en kvalitativ förändring av det mänskliga tillståndet? Det var just de stora framstegen inom gen- och biotekniken under 90-talet som fick Fukuyama att oroa sig för framtiden, då dessa enligt honom tagit en ny och farlig och vändning. Boken fick ett stort genomslag, inte minst då Fukuyama är medlem av den amerikanska presidentens råd för bioetik. Rådet leds av bioetikern Leon Kass, som är en av de främst tänkarna inom biokonservatismen.

I *Our posthuman future* diskuterar Fukuyama de nya problem som tekniken ställer mänskligheten inför och att dessa kräver nya analyser och nya typer av åtgärder, där han säger sig vilja finna en medelväg mellan de som förkastar biotekniken och de anser att all reglering är omöjlig och oklok. Av de tekniker som existerar i dag tar

Fukuyama upp neurofarmakologin som det första exemplet på en teknik som har förändrat samhället. Vi har nu fått så mycket kunskap om hur hjärnan faktiskt fungerar att vi kan förändra sinnet på ett mycket mer exakt sätt än de tidigare analytiska psykologin kunde. Detta har lett till att antidepressiva medel som t.ex. Prozac och Ritalin (föreskrivs mot koncentrationsstörningen ADHD) används av allt fler människor i dag. Fukuyama pekar på att den nya tekniken har lett till värden han finner dåliga, man sjukdomsförklarar alltför lättvindigt tillstånd av dålig självkänsla och rastlöshet för att slippa undan att man inte på egen hand skapar sig erkännande eller att föräldrar och lärare smiter undan sitt ansvar att ta hand om barn med behov som egentligen faller inom ramen för det normala. Han ser det som ett steg mot den socialt kontrollerade, godmodiga och liknöjda människotyp som beskrivs i Aldous Huxleys roman *Du sköna nya värld*.

Men det finns värre saker runt hörnet. Fukuyama fruktar allt starkare mediciner för att reglera mänskligt beteende. Han ser att biotekniken ger oss möjligheten att byta till oss en onaturligt lång livstid mot livskvalitet, och att det samhälle som domineras av en gerontokrati kommer att bli mycket statiskt. Kloningen är en onaturlig reproduktionsform som öppnar dörren för att genom genetisk manipulation eliminera låg intelligens, brottslighet och oönskade sexuella preferenser. I slutändan öppnar detta för eugenikens återkomst och det post-mänskliga samhället.

Varför är det det post-mänskliga dåligt? Fukuyama ser den mänskliga naturen som summan av beteenden som är typiska för människosläktet, utifrån genetiska faktorer. Denna definition ger honom stora problem. Vad menas med "typiskt? Hur kan man få fram en summa av genetiskt bestämda beteenden och egenskaper? Fukuyama anser inte att begreppet "hälsa" kan ha olika betydelse för olika tidsperioder eller synsätt. Men nog skulle många människor som levde för bara 200 år sedan betrakta dagens människor som nästintill post-mänskliga då vi är så oerhört mycket friskare och mer långlivade än vad de var. Fukuyama menar att detta är en fråga om "terapi" som han är för, men att han är emot "förbättring". Denna distinktion vill han skall utgöra gränsen mellan det tillåtna och det otillåtna, men det blir en svag definition för vår tid, särskilt då den tar fasta på det "typiska". Antag att en ny medicin skulle göra alla människor lika friska, både fysiskt och psykiskt, som de friskaste bland oss. Skulle det vara "terapi" eller otillåten "förbättring"? Borde det vara förbjudet att vara för frisk?

Fukuyamas viktigaste bidrag till debatten är dock att han gör den "tjockare" med sina filosofiska resonemang om målen bakom gentekniken. Genom en intressant redogörelse för hur den västerländska filosofin har sett på människans natur och värdighet, så konstaterar han att det mesta av dagens filosofi inte klarar av att ge oss vägledning om den mänskliga naturen, för den ses inte längre som en intressant fråga. Nietzsche hade fel, menar Fukuyama. Fortfarande på 2000-talet ser vi inga övermänniskor bortom gott och ont, fortfarande behövs moralen för att vägleda våra handlingar. Tanken på den mänskliga värdigheten finns fortfarande kvar och

den klarade sekulariseringen. Även materialismen har misslyckats, då teknik inte har något inbyggt imperativ, och vi måste själva avgöra vad vi vill bruka tekniken till: ont eller gott. För att föra en meningsfull debatt om gen-och bioteknik, konstaterar Fukuyama, måste vi utgå från en sekulariserad, naturrättslig och aristotelisk moraldiskussion om målen.

Man kan sedan diskutera om Fukuyamas komunitära mål för gentekniken är bra, om man verkligen skall diskutera mål för hela tekniken och inte för olika användningar, eller om en del av de medel som Fukuyama vill använda för att kontrollera gen-och biotekniken (ett globalt kontrollorgan med extraordinära maktbefogenheter väcker en hel del moraliska frågor i sig). Men dessa diskussioner rör sig i en annan riktning, mot ett substansiellt rationellt samtal, med en förståelse för att den nya tekniken ställer oss inför radikalt nya situation och att dagens filosofi inte har räckt för att ge bra svar på genteknikens frågor och att försöken att skapa breda konsensuslösningar inte har fallit väl ut.

Att en så filosofiskt värtalig och insatt debattör (som både ser till den naturvetenskapliga och humanistiska sidan) som Fukuyama tog debatten och började diskutera den på ett nytt sätt gav den en ny start, som verkar att hålla i sig.

Bortom de egenmäktiga gudarna

Ungefär samtidigt som Fukuyama publicerade *Our posthuman future* svarade en annan amerikan honom, nämligen medicinaren Gregory Stock som med sin bok *Redesigning humans: choosing our children's genes* kritiserade Fukuyamas slutsatser. Fukuyama menar att många av målen bakom gentekniken är fel då de ofta för fram och förenklar ett odygdigt beteende. Stock anför istället att de flesta av målen är rätt då de är uttryck för något djupt mänskligt. Provokativt kallar Stock sin boks första kapitel för "The Last Human" ("den sista människan"). Vi är kanske de sista människorna, men inte för att historien slutar med oss eller för att mänskligheten dör ut i en stor katastrof, utan därför att en gradvis, progressiv självförändring med hjälp av gentekniken kan förändra våra efterkommande så mycket att de skiljer sig radikalt ifrån nutidens människor. Men denna snabbspolning av evolutionen, mänsklighetens övergång till det post-mänskliga behöver inte alls vara ont.

Anledningen till att mänsklig genmodifiering tar sig fram på bred front är, menar Stock, att den ligger i skärningspunkten mellan reproduktionshjälp, kloning, genteknik på djur och växter, nya biotekniskt framställda läkemedel, genterapi och andra områden. De är vanliga människor som skapar sina egna, ofta individuella mål med tekniken, främst för att lösa fullt legitima medicinska problem. Även om varje forskarlag, institution eller företag arbetar på sina egna projekt blir kombinationen av alla dessa framsteg och människors applicerande något radikalt nytt.

Det är alltså inte enkelt att finna ett konsensus om vilka mål som gen- och biotekniken borde ha, menar Stock, och det missas både av Fukuyamas mycket restriktiva hållning (där tämligen få mål är bra) eller av den "tunna" debattens diskussion där man antar ofta att en konsensus om målen är enkel att uppnå (för att sedan gå in på en diskussion om vilka medel man skall uppnå målen med). Även om en åsikt kan vinna maktavarnas öron betyder det inte att den blir allmänt omfattad och kommer att efterlevas. Frågan blir istället hur man kan finna konstruktiva kompromisser och gradvisa regleringar som fokuserar på handlingar istället för tekniken som helhet. Då lämnar man utrymme för pluralism.

Det var svårt att ta upp Fukuyamas kastade handske i Sverige. Debatten som han väckte var utanför hur debatten förs, den var utanför det som man anser att den seriösa debatten bör handla om, och ofta avskrevs det som just neokonservatism inspirerad av den religiösa högern. Kritik levererades förvisso från postmodernt håll genom att kritisera Fukuyama utifrån en dekonstruktion av Fukuyamas begrepp som "normalitet" och "hälsa" (vide Bard & Söderqvist), men oftast så missades den "tjockare" aspekten av genteknikdebatten då den förde samhällsdebatten utanför en teknisk-administrativ debatt inom ramen för ett givet samhällsprojekt genom sin debatt om just teknikens mål och "spill-over" potential till andra områden. De institutioner, och de debattledare som finns i Sverige, är inte tränade i denna "tjockare" debatt och saknar incitament att föra den.

Dock finns goda möjligheter för att debatten kommer att förändras även i Sverige dels därför genom de diskussioner som förs utomlands om biologins och evolutionens påverkan av människans tänkande (Dennett 2003) och de första försöken att härleda en morfologisk frihet. En sådan rättighet skulle innebära att vi inte bara har rätt att "inte" modifiera oss om vi inte önskar det, utan också att vi har en rätt att göra det om vi så önskar och det är möjligt. Den kulturella trenden har också gått i denna riktning de senaste decennierna; morfologisk frihet är kompatibel med öppna liberala samhällen där individuella val gynnas och självförverkligande betonas (Sandberg 2002).

Den grundläggande frågan inför framtiden som gentekniken ställer till oss är inte bara "vad är en människa?" utan också "vad vill vi bli?". Det är denna debatt som har goda möjligheter till att bli en av 2000-talets viktigaste frågor.

Litteratur

Bakshi, Ann-Sofie Tilltro och misstanke: genteknik och fosterdiagnostik i det offentliga samtalet. Diss. Linköping: Universitetet, 2001.

Bard, Alexander & Söderqvist, Jan Det globala imperiet- informationsålderns politiska filosofi. Stockholm: Bonnier Fakta, 2002.

Dennett, Daniel C. Freedom evolves. New York: Viking Press, 2003.

Evans, John H. *Playing God? Human genetic engineering and the rationalization of public bioethical debate*. Chicago: University of Chicago Press, 2002.

Foucault, Michel *Diskursens ordning*. Stockholm/Stehag: Symposion, 1993.

Fukuyama, Francis *Our posthuman future: consequences of the biotechnology revolution*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 2002.

Ideland, Malin *Det gäller livet: mediernas roll i stamcellsdebatten*. Stockholm: Institutet för mediestudier, 2002.

Joy, Bill *Why the future doesn't need us*. Wired nummer 8.04, april 2000.

Manoff, Robert Karl & Schudson, Michael (red) *Reading the News*. New York: Pantheon Books, 1986.

Nilsson, Annika (red) *Klona skapelsens krona? Forskare kommenterar kloning av djur och människor*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden, 1997.

Sandberg, Anders; Sanchez, Alexander & Ingdahl, Waldemar "Som egenmäktiga gudar" *Den svenska debatten om gen-och bioteknik på 1970- och 80-talen*. Stockholm: Timbro, 2002.

Sandberg, Anders *Låt tekniken frigöra oss från naturens begränsningar i Tiedemann & Sandöe*, 2002.

Sigal, Leon V. *Sources make the news i Manoff & Schudson*, 1986.

Stock, Gregory *Redesigning humans: choosing our children's genes*. London: Profile Books, 2002.

Tiedemann, Erling & Sandöe, Peter (red) *Forbedring af mennesker og dyr?* Köpenhamn: Det Ethiske Råd, 2002.